

УДК 378.14

А. Є. СКИРДА (старш. викладач), Л. Б. АДARЮКОВА (викладач)
Донецький національний технічний університет

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЇЇ ЦІЛЬ, ЗАДАЧІ ТА ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

В умовах модернізації українського суспільства особливої актуальності набуває гуманітарна підготовка у технічній школі, яка має за мету сформувати науковий світогляд, патріотизм, громадянськість, толерантність, соціальні норми поведінки, а також удосконалення загальнокультурного рівня. Велику увагу було приділено питанню необхідності гуманітаризації системи вищої технічної освіти на сучасному етапі реформування вищої освіти та інтеграції з європейським освітнім простором. В статті визначається поняття «гуманітаризація системи вищої технічної освіти», а також розглядаються її ціль та задачі.

Ключові слова: гуманітаризація, система вищої освіти, гуманітарні дисципліни, інтеграція, гуманітарні знання, гуманізація, фахівці технічного профілю.

Постановка проблеми. Гуманітаризація технічної освіти є однією із провідних стратегій (поряд з фундаменталізацією освіти) оновлення усієї педагогічної праці. У сьогоднішній Україні, у найскладніший період її розвитку, в освітніх закладах ідея гуманітаризації навчання дбайливо культивується. Але широке впровадження цієї ідеї в учбово-виховний процес утруднене недостатньою розробленістю сутності гуманітаризації освіти як соціально-педагогічного феномену та принципів її реалізації – основних вихідних ідей, які обумовлюють напрямок пошуків у будівництві нової технології освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу у вищих навчальних закладах знайшла своє відображення в дослідженнях багатьох вчених, зокрема О.Барно, С.У.Гончаренка, В.І.Добриніна, Т.Н.Кухтевича, М.Є.Добрускіна, М.І.Зязюна, Є.Н.Шиянова, а також військових педагогів Ю.С.Красильника, М.І.Нещадима, І.О.Хорева тощо.

Останнім часом з'явилося багато публікацій про гуманізацію та гуманітаризацію освіти, про специфіку розгортання цього процесу на різних рівнях системи освіти (В. Леонт'єва, А. Орлов, Ю. Волков, О. Долженко, Б. Добриніна, А. Воронов, Ю. Борцов, В. Пуляев, В. Лисовський, І. Оршников, В. Сагатовський, Р. Олександрова, В. Лавренко, С. Резванов та ін.).

Оригінальний соціологічний підхід до освіти запропонував Л.Н. Коган. Він підкреслював, що освіта „є самостійний соціальний інститут та водночас особливий вид людської діяльності по здобуттю знань, навичок та вмінь, по формуванню особистості”.

Про єдність інституціонального та особистісного підходів до освіти пишуть в своїх роботах Ю.Р. Вишневський та В.Т. Шапко.

Дослідження доводять, що гуманізація й гуманітаризація – два взаємозалежні боки єдиного процесу підготовки фахівця, які передбачають відхід вищої школи від авторитарної педагогіки, з її ставленням до студентства як пасивного об'єкта впливу, й оволодіння повною мірою педагогікою співробітництва, заснованою на діалогічному спілкуванні науково-педагогічних працівників і студентів як рівноправних суб'єктів навчальної діяльності. [7]

Метою статті є розглянути питання необхідності гуманітаризації системи вищої технічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово інженер походить від латинського *ingenium* – здібність, винахідливість. Це передбачає, що людина, яка оволоділа інженерною фахою, має широкий спектр різних видів винахідливості, які не можливо розвинути без широкої загальнокультурної підготовки.

Динаміка науково-технічних змін у суспільстві передбачає все більші вимоги до підготовки фахівців у галузі інженерної освіти. Нажаль, в Україні є суперечність між якістю системи технічної освіти та вимогами, з якими фахівець стикається. Метою вищої професійної освіти має бути не вузькопрофесійна підготовка, а широка природничо-наукова, загальнокультурна, соціально і індивідуально значуща підготовка, що безперервно буде розвивати творчий потенціал особистості і сприяє самостійному поповненню професійних знань майбутнього фахівця технічного профілю. Іншими словами, у сучасному українському суспільстві мета вищої освіти повинна бути спрямована

не лише на збагачення майбутнього фахівця актуальною інформацією, знаннями, необхідними для певного виду професійної діяльності, а, насамперед, передбачати створення умов для самореалізації та самовизначення особистості.

Отже, освіта майбутнього інженера повинна поряд зі знаннями з вузької спеціалізації надавати гуманітарні знання, оскільки саме вони формують критичність мислення. Саме вона може забезпечити підготовку тих, хто навчається, до життя і продуктивної роботи в нинішньому динамічному світі, усвідомлення свого місця в ньому, найважливіших питань буття. Гуманітарні науки розвивають порядність, уміння співпереживати, творче ставлення до освоєння технологій, знайомлять із загальнолюдськими цінностями. Все це має дуже велике значення, адже інженерія має двоїстий характер: працюючи з технікою, інженер працює в „гуманітарному середовищі”.

Ельвіра Лузік зазначає, що, зокрема у контексті європейської інтеграції українського суспільства необхідно детально аналізувати не тільки ступінь взаємозв'язку гуманітарної, природничої та технічної освіти, а і ступінь інтегрованості сучасної освітньої системи в Україні загалом, та роль гуманітарної освіти в зростанні цієї інтегрованості та підвищення якісних показників освіти. [3]

Останнім часом більшість науковців і педагогів говорять про кризу системи освіти, головну причину якої пов'язують з тим, що освіта втратила свій ціннісний аспект, що вона не має гуманістичного підтексту. На потребі гуманізації та гуманітаризації освіти й освітнього процесу сьогодні одноставно наполягають як представники науки, так і працівники освіти. [6]

Складником і засобом досягнення загального процесу гуманізації, спрямованого на долучення до гуманітарної культури як до цілісного феномену, є ідея гуманітаризації освіти. Узагальнюючи численні визначення, можна дійти висновку, що під гуманітаризацією освіти слід розуміти індивідуальне самовизначення особистості, розвиток її самосвідомості, самоосвіти задля наступної самореалізації в особистісному та професійному планах. Гуманітаризація освіти, як зазначає М. Назарова, є водночас наслідком, причиною, чинником і завданням гуманізації життя суспільства, відповіддю на запити техносфери [5]. Головним завданням, яке ставиться перед гуманітаризацією освіти, є взаємозбагачення та взаємодоповнення знань з окремих предметів, що має посприяти створенню єдиного образу світу. Така освіта повинна бути спрямована на розвиток глибоких і дійових знань, мисленнєвих операцій, досвіду творчої діяльності. Гуманітаризація освіти (лат. Humanitas – людство, людяність) – переорієнтація освіти з предметно-змістового принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й насамперед світу культури, світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення. [2]

Призначення гуманітаризації вищої освіти полягає у приведенні освітньої діяльності у відповідність до суспільних потреб; збагаченні існуючої системи вищої освіти, визначенні напрямків та засобів розвитку вищої освіти в умовах ринкової економіки.

Гуманітарна та соціально-економічна підготовка відіграє важливу роль у підготовці майбутніх фахівців технічного профілю, тому що дисципліни цих циклів мають вагомe значення у професійному розвитку особистості, оскільки формують компетентності, якості особистості, знання, вміння, навички та досвід загальної методології, філософії, гуманітарних та фундаментальних наук, знання історичного розвитку вітчизняної та світової культури тощо. Ці дисципліни є основою для засвоєння природничо-наукових і професійних дисциплін. [4] Гуманітаризація підготовки у ВНЗ допомагає збагатити, вдосконалити інтелектуальний і духовний розвиток майбутніх інженерів. Освіта повинна бути процесом професійно-творчої підготовки фахівця, яка має бути професійним та особистісним становленням майбутнього інженера, адже лише через особисту зрілість можна досягнути професіоналізму.

Розмежування гуманітарних та негуманітарних знань призвело до того, що гуманітарні науки стали грати другорядну роль у освіті майбутніх фахівців технічного профілю. Вона розглядається як непотрібна галузь. Але за допомогою свого змісту гуманітарні знання формують духовні цінності, мотивують на корисну для суспільства діяльність. Завдяки своїм методам вони розвивають особистісні та інтелектуальні здібності. Все це безпосередньо впливає на якість професійної підготовки.

О.О. Мишак зазначає, що на відміну від професійних знань, результат від яких ми можемо бачити відразу, ефект від фундаментальної підготовки позначається через певний час, причому не стільки за рахунок додаткових знань, скільки внаслідок більш глибокого оволодіння методами пізнання (спостереження, експеримент, узагальнення, формалізоване та алгоритмізоване подання), встановлення внутрішньо- і міжпредметних зв'язків. [4] Призначення гуманітарних дисциплін – підвищення загальнокультурного рівня і розвиток на його основі загальноосвітніх умінь. До таких

відносять філософські, моральні, культурні основи, самостійність у творчості, образне мислення [4].

На думку Мишак О.О., підвищення ефективності гуманітарних дисциплін, що вивчаються як непрофільюючі, пов'язано не зі збільшенням числа предметів і їх обсягу, а з поліпшенням якості засвоєння. Для цього потрібно враховувати особливості мислення студентів технічного профілю, співвідносити зміст гуманітарних дисциплін з використаними в них методами. Тому викладач гуманітарної дисципліни повинен враховувати, що абстрактне теоретизування найменше підходить майбутньому інженеру, орієнтованого на конкретне прикладне знання. Негуманітаріям потрібно не систематичне вивчення моно аспектних дисциплін, а цілісне, комплексне знання по групах гуманітарних проблем [4].

Гуманітаризація освіти передбачає не тільки підвищення ролі гуманітарних дисциплін у професійній підготовці фахівців, але і збагачення негуманітарних дисциплін гуманітарним змістом. Спеціальні дисципліни теж мають гуманітарний потенціал, адже вони формують критично-аналітичну раціональність, яка привчає до пошуку неординарних рішень [2].

Е. Лузік вважає, що головним елементом удосконалення навчального процесу в профільних університетах повинно стати включення в навчальні плани гуманітарної підготовки природничо-технічних дисциплін і, відповідно, циклу гуманітарних дисциплін у природничо-технічну фундаментальну підготовку. Причому, зазначає вона, цей процес не можна розглядати як просте змішування вже відомих предметів. Ідеться про створення нового покоління проблемно-орієнтованих інтегрованих курсів, реалізація яких потребує від студентів та викладачів міждисциплінарного синтезу й об'ємного поліпредметного системного бачення. [3]

Ще одним з питань вдосконалення технічної освіти в напрямку її гуманітаризації є відсутність чіткого професійного спрямування у викладанні дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу, що призводить до послаблення мотивації у навчанні та професійного становлення майбутніх фахівців. Тому при структуруванні змісту професійної підготовки необхідно враховувати професійну орієнтованість на майбутню діяльність фахівців. Це сприятиме посиленню мотивації до майбутньої професійної діяльності, зацікавленості в опануванні знаннями, уміннями та навичками.

Таким чином, для забезпечення гуманістичної орієнтованості змісту навчання студентів необхідно виконати такі завдання:

- розкриття своєрідності кожної гуманітарної дисципліни з метою підвищення інтелекту, кругозору, ерудиції студентів, становлення професійних якостей;
- використання гуманістичного потенціалу гуманітарних дисциплін у формуванні у студентів духовних і моральних якостей;
- використання гуманітарного знання в навчанні спеціальних дисциплін;
- звернення до природничих і технічних наук у викладанні гуманітарних дисциплін. [4]

Виходячи з положення, що освіта – це відкрита динамічна система, вона повинна забезпечити здатність до аналізу змін, упередження майбутнього, гнучкості реакції. У зв'язку з цим змінюється і роль та цілі гуманітарної підготовки й системи технічної освіти. Можна зробити висновок, що головним завданням гуманітарної підготовки є вивчення законів гармонійної взаємодії природи й суспільства та сучасна підготовка можливостей їх практичного використання, що й визначає функціональний напрямок гуманітарної підготовки в технічному університеті. Тоді гуманітарна підготовка в процесі навчання виконує таку тактичну та стратегічну мету:

- розкриває сутність явищ взаємодії природи, людини й суспільства й пізнає ці закони гармонійної взаємодії (тактична мета);
- з'ясовує й обґрунтовує можливість на практиці використовувати пізнані закони (стратегічна мета). [3]

Виходячи з цих цілей та завдань можна зробити висновок щодо місця гуманітарної підготовки в системі технічної університетської освіти – об'єднання фундаментальності пізнання, формування творчого мислення та філософських засад світогляду майбутнього фахівця.

Отже, зміст гуманітарної освіти майбутніх інженерів має сприяти гармонійному розвитку студентів. Це вимагає підвищення статусу гуманітарних дисциплін та їх оновлення.

Гуманітаризація технічної освіти набуває найбільшої актуальності в сучасному світі у контексті розвитку науково-технічного прогресу, погіршення екологічного стану навколишнього середовища та загострення міжнародних конфліктів, тому що саме зараз життєве значення мають моральні цінності людини.

Висновок. Гуманітаризація технічної освіти не є тільки введенням гуманітарних, соціально-економічних та природничо-наукових дисциплін, але й забезпеченням гуманітарною спрямованістю

усіх дисциплін учбового плану. Її можна визначити як педагогічний процес, який є орієнтованим на формування та розвиток соціокультурної особистості студента за допомогою розширення та поглиблення його гуманітарних знань та здійснення його гуманістичного виховання.

Список використаної літератури

1. Добрускін М.Є. Гуманізація як стратегія вищої освіти [Електронний ресурс] / М.Є. Добрускін // Філософія та суспільство. – 2005. – № 3(40). – Режим доступу до журн.: <http://www.socionauki.ru/journal/articles/126657/>
2. Кочубей А. Гуманітаризація підготовки майбутніх інженерів технічних ВНЗ у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії і практиці [Електронний ресурс] / А. Кочубей // Теорія і методика професійної освіти. – 2011. – №3 – Режим доступу до журн.: <http://www.tmpe.gb7.ru/docs/3/12kocptp.pdf>
3. Лузік Е. Гуманітарна освіта в процесі підготовки спеціалістів профільних ВНЗ України: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Е. Лузік // Філософія освіти. – 2006. – №2(4) – С. 266-277. – Режим доступу до журн.: <http://www.philosophy.ua/lib/20luzik-fo-2-4-2006.pdf>
4. Мишак О.О. Забезпечення гуманістичної орієнтованості змісту навчання майбутніх біотехнологів [Електронний ресурс] / О.О. Мишак // Педагогические науки. Проблемы подготовки специалистов. – 2012. – №2 – Режим доступу до журн.: http://www.rusnauka.com/27_NPM_2012/Pedagogica/2_116876.doc.htm.
5. Назарова М. А. Гуманизация общества и гуманитаризация естественно-научного образования в условиях информационно-коммуникативной культуры: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. философ. наук: спец. 09.00.11 «Социальная философия» / М. А. Назарова. – Новосибирск, 2007. - 20 с.
6. Радзіняк Т.І. Процеси гуманізації та гуманітаризації в освіті [Електронний ресурс] / Т.І. Радзіняк // Гуманізм та освіта (підсумки VIII МНПК «Гуманізм та освіта-2010»). – 2010. – Режим доступу до журн.: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/radzinak.php>.
7. Ульченко Н.А. Гуманітаризація вищої технічної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандид. соц. наук: спец. 22.00.04 «Соц. структура, соц. інститути та процеси» / Н.А. Ульченко. – Новочеркаськ, 2000. – Режим доступу: (<http://cheloveknauka.com/gumanitarizatsiya-vysshego-tehnicheskogo-obrazovaniya>).

Стаття надійшла до редакції 30.03.2013

А. Е. Скирда, Л. Б. Адарюкова. Гуманитаризация системы высшего технического образования: ее цель, задачи и принципы внедрения

В условиях модернизации украинского общества особую актуальность приобретает гуманитарная подготовка в технической высшей школе, которая имеет целью сформировать научное мировоззрение, патриотизм, гражданственность, толерантность, социальные нормы поведения, а также совершенствовать общекультурный уровень. Большое внимание было уделено вопросу необходимости гуманитаризации системы высшего технического образования на современном этапе реформации высшего образования и интеграции с европейским образовательным простором. В статье определяется понятие "гуманитаризация системы высшего технического образования", а также рассматриваются ее цель и задачи.

Ключевые слова: гуманитаризация, система высшего образования, гуманитарные дисциплины, интеграция, гуманитарные знания, гуманизация, специалисты технического профиля.

A. Skirda, L. Adaryukova. Humanitarization of the System of Higher Technical Education: Its Aim, Tasks and Principles of Implementation

Humanitarian "general culture" as a component of engineering training aims at broadening our mind as well as creation of flexible, dialectic, social line of professional activity. The conceptual model of higher technical education is an integrated approach to teaching naturalistic and technical disciplines under a conscientious penetration of the humanitarian component into the process of learning. Humanitarian training at a technical university is especially urgent in the modernization of the Ukrainian society. It means to form a scientific outlook, patriotism, public spirit, tolerance, social norms of behavior, and also perfect the cultural level. Humanitarian training intends to combine fundamental knowledge, formation of creative thinking with philosophical basis of the outlook of future engineers. Humanization of education involves not only making humanitarian disciplines more important in the professional training but also enriching non-humanitarian ones with humanitarian contents. Special disciplines have a humanitarian potential too,

because they form critical and analytical rationality which teaches how to find extraordinary decisions. Education is an open dynamic system, which ought to give an ability to analyze changes, foresee future and be flexible. The main task of humanitarian training is to learn the laws of harmonic interaction of nature and society and modern possibilities of their use, which determines a functional line of humanitarian training at a technical university. The article pays much attention to the necessity of humanization of the higher education system at the present period of the reformation of higher education and integration with the European educational system.

Key words: *humanization, system of higher education, humanities, integration, knowledge of humanities, technical specialists*